

Mevlüt **Tathiyer**

mtathiyer@setav.org

KORONAYLA EKONOMİK MÜCADELE

Oldukça ilginç bir zaman dilimindeyiz. Sağlığı-mızla ilgili kaygılarımız -haklı bir şekilde- ekonomik endişeleri

büyük oranda bir kenara bırakmamıza neden oldu. Sonuçta ise çok boyutlu bir ekonomik kriz yaşamaya başladık. Ekonominin hem arz hem de talep cephesi koronavirüs (Covid-19) hastalığından ciddi şekilde darbe yedi. Hükümet tarafından alınan kararlarla insanların bir araya gelerek vakit geçirdiği neredeyse her yer kapandı. Birçok mağaza da azalan talep sonucu kendi isteğiyle kapısına kilit vurdu. Okullar kapatıldı. Kamu kurum ve kuruluşlarında esnek ve evden çalışma uygulamaları benimsendi. Bazı firmalar da bu yoldan gitti.

Gelinen noktada insanların zorunlu işleri haricinde dışarıya çıkmamaları isteniyor. Risk grubunu oluşturan 65 ve üzeri yaştaki büyüklerimize sokağa çıkma yasağı geldi. Şu halde, virüs ile mücadele noktasında bugün bile isteye ve doğru bir şekilde iş gücü arzını elden geldiğince "kısmaya"

çalışıyoruz. Bu kendi kendimize uyguladığımız bir "iş gücü arz şoku" niteliğinde.

Arz ve Talep Şoku

Bunun yanı sıra bir de "hammadde ve ara mal arz şoku" yaşıyoruz. Günümüz dünyasında -cep telefonu, otomobil ve tablet gibi- özellikle teknolojik ürünlerin çok büyük kısmı birçok ülke tarafından "ortaklaşa" üretiliyor. Hammaddeler de ciddi oranda farklı ülkelerden geliyor. Bu nedenlerden ötürü, çoğu malın üretiminde "küresel tedarik zincirleri" kritik bir öneme sahip. Yaşadığımız krizde ise uluslararası ulaşımın ciddi şekilde zayıfladığını görüyoruz. Bu durum küresel tedarik zincirlerinin "kırılmasına" neden oluyor. Nihai malların üretiminde ihtiyaç duyulan birçok ara mal ve hammadde tedarikinde zorluklar yaşanıyor. Bu da küresel ekonomi için ciddi bir arz şoku anlamına geliyor.

Bu dönemde aynı zamanda güçlü bir talep şoku yaşıyoruz. İnsanların evde oturması ve zorunlu haller dışında dışarıya çıkmaması,

YAŞANAN KRİZE HÜKÜMETLERİN ESASLI CEVAPLAR VERMEYE ÇALIŞTIĞINI GÖRÜYÖRÜZ. CUMHURBAŞKANLIĞI KABİNESİ DE 100 MİLYAR TL'LİK BİR EKONOMİK PAKET AÇIKLADI. BU MİLLİ GELİRİN YÜZDE 2.3'ÜNE, HÜKÜMETİN 2020 BÜTÇESİNİN DE YÜZDE 9.1'İNE TEKABÜL EDİYOR. BUNLAR GERÇEKTEN ÇOK BÜYÜK RAKAMLAR. VİRÜSLE MÜCADELENİN SÜRECİNE GÖRE YENİ PAKETLER DE AÇIKLANABİLİR.

bu insanların normalde talep edecekleri birçok mal ve hizmeti artık talep edemeyecekleri anlamına geliyor. Bir kafede oturup çay-kahve içmekten berberde tıraş olmaya, sinemada film seyretmekten spor salonunda koşmaya varıncaya kadar çeşitli hizmet ürünleri bu süreçte artık neredeyse hiç talep edilmiyor. Diğer taraftan, sıklıkla satın alınan ayakkabı, çanta, cep telefonu, tablet gibi ürünlerin "talebinde" de bu süreçte ciddi bir düşüş yaşanıyor. Bütün bunlar ciddi bir "tüketici talep şoku" anlamına geliyor.

Bu talep şokunun yanı sıra "yatırımcı talep şoku" da yaşıyoruz. Kriz dönemlerinde firmalar yatırım yapmaktan anlaşılabilir nedenlerden ötürü uzak durur. İçinde bulunduğumuz koronavirüs krizinde mevcut işleyişlerini bile sürdürmekte ciddi sorunlar yaşayan firmaların yatırım yapmaları düşünülemez. Bu açıdan, bu dönemde yatırımlarda da keskin bir düşüş olacaktır. Hatta bütün bu yaşananlarda en keskin düşüşün bu kalemden olacağını söyleyebiliriz.

Finansal Piyasalarda Panik

Bu süreçte bir de "finansal şok" yaşıyoruz. Koronavirüsün Çin dışında ve özellikle Avrupa'da ciddi bir yaygınlığa kavuşmasıyla ve bir "küresel salgın" ya da "pandemi" halini almasıyla birlikte finansal piyasalarda panik rüzgarı esmeye başladı. Borsalar nefes kesici bir şekilde geriledi. ABD'de Dow-Jones endüstriyel endeksi 20 Şubat'ta 29.220 değerini gördükten sonra neredeyse "serbest düşüşe" geçerek tam bir ay sonra, yani 20 Mart'ta 19.174 değerine kadar geriledi. Bu bir ayda yüzde 42 düşüş anlamına geliyor. Bizim borsamız -Borsa İstanbul- ise 18 Şubat ile 20 Mart arasında yüzde 33 düzeyinde gerileyerek 119 bin düzeylerinden 85 bin seviyelerine kadar düştü. (Her iki borsanın da daha sonraki birkaç günde kayıplarının küçük bir kısmını telafi ettiğini belirtmek gerekir.)

Virüs kriziyle birlikte uluslararası ulaşımın ciddi şekilde zayıfladığını görüyoruz. Bu durum küresel tedarik zincirlerinin "kırılmasına" neden oluyor. Nihai malların üretiminde ihtiyaç duyulan birçok ara mal ve hammaddenin tedarikinde zorluklar yaşanıyor. Bu da küresel ekonomi için ciddi bir arz şoku anlamına geliyor.

 Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak, koronavirüs tedbirleri kapsamında hazırlanan Ekonomik İstikrar Kalkını ile ilgili Twitter hesabından yaptığı açıklamada, "İnsanımız merak etmesin, ihtiyaç duyulan her alanda gerekli adımları atmaya devam edeceğiz" dedi.

Altın ise bu bir aylık süreçte zikzaklı bir seyir izledi. 17 Şubat ile 9 Mart arasında altının değeri yüzde 6 düzeyinde arttı. Fakat 9 Mart ile 19 Mart arasında altın yüzde 13 düzeyinde bir düşüş yaşayarak bin 680 dolardan bin 471 dolara kadar geriledi. Altın daha sonraki birkaç günde bu son kaybın tamamını telafi ettiği gibi üzerine koymasını da bildi ve 24 Mart (bin 632 dolar) itibarıyla 17 Şubat'taki seviyesinin (bin 581 dolar) de üzerine çıkmış oldu.

Bu süreçte ABD dolarının neredeyse tüm ülke para birimleri karşısında ciddi şekilde değer kazandığına tanıklık ettik. Türk Lirası da 17 Şubat ile 23 Mart arasında dolar karşısında yaklaşık yüzde 9 değer yitirdi ve TL/dolar kuru 6.05 düzeyinden 6.60 seviyesine kadar yükseldi. Bu süreçte avro da dolar karşısında -zikzaklı bir seyir izlese de- yüzde 2-3 düzeyinde değer yitirdi. Daha sonraki birkaç günde ise söz konusu kayıpların belirli ölçüde telafi edildiğini gördük.

Finansal kriz süreçlerinde artan belirsizlik nedeniyle yatırımcılar gelişmekte olan ülkelerden hızla uzaklaşır. Aynı zamanda likit olmayan varlıklardan (hisse senedi vb.) likit varlıklara (para, altın vb.) doğru bir kaçış yaşanır. (Likit varlıklar alışverişte kolayca kullanılabilen varlıklardır. Bu açıdan, "en likit" varlık, paradır.) Zira, kriz ve belirsizlik dönemlerinde asıl amaç para kazanmak değil mevcut varlıkları korumaktır. (Fakat tam da bu güdü nedeniyle yatırımcıların büyük kısmı kriz dönemlerinde normalde uğrayacakları zarardan çok daha fazlasına uğrama eğiliminde olur.)

Normalleşme Süresi

Son bir-iki aylık süreçte de korona krizinin ulaştığı ve ulaşabileceği boyutların görülmesiyle ve gerçek manada çok boyutlu bir krizle karşı karşıya olduğumuzun anlaşılmasıyla birlikte finansal piyasalar ciddi bir "tepki" verdi. Unutulmaması gerekir ki finansal piyasaların bu tarz kriz ortamlarında verdiği tepkiler neredeyse her zaman "aşırıdır". Bu durum krizin atlatılması akabinde bu sefer finansal piyasalarda ciddi bir yükseliş dalgasının başlayacağını gösterir. Mevcut korona krizinde de bunun olacağı aşikar. Fakat bu krizi gerçek anlamda ne zaman atlatacağımız sorusu şu an için belirsizliğini koruyor.

BİZ BİZE YETERİZ
TÜRKİYEM

ZİRAAT BANKASI
ANKARA KAMU KURUMSAL ŞUBESİ-1745
IBAN TR 65 0001 0017 4503 2156 2050 21

ZİRAAT KATILIM
ANKARA KURUMSAL ŞUBESİ
IBAN TR 22 0020 9000 0014 3597 0000 45

VAKIFBANK
T.A.O., KOLEJ ŞUBESİ
IBAN TR 55 0001 5001 5800 7310 2018 04

VAKIF KATILIM
ANKARA KURUMSAL ŞUBESİ
IBAN TR 45 0021 0000 0003 4994 7000 01

HALKBANK
BAKANLIKLAR ŞUBESİ
IBAN TR 34 0001 2009 4080 0005 0002 30

BİZ BİZE YETERİZ TÜRKİYEM

KORONA YAZ 8119'a KISA MESAJ GÖNDER. 10 TL BAĞIŞTA BULUN!

Peki, bütün bunları ne zaman atlatacağız ve "normale" döneceğiz? Bu koronavirüsün ne zaman tehdit olmaktan çıkacağına bağlı. Unutmamamız gerekiyor ki bu bir-iki aylık bir süreç değil. Bu krizdeki en olası senaryo salgını iki dalgada yaşamamız. Yaklaşık yüzyıl önce dünyayı kasıp kavuran İspanyol gribinde veya yaklaşık elli yıl önce görülen Hong Kong gribinde olduğu gibi. Bu yıl Mart-Nisan dalgasından sonra Ekim-Kasım'da -daha şiddetli- ikinci bir dalga yaşanabilir. Hatta -hafif- bir üçüncü dalga da gelecek baharda görülebilir. Bunun uzun ve zorlu bir süreç olabileceğinin bilinciyle hareket etmek durumundayız. Yapılan araştırmalar çok şiddetli ve uzun süreli salgınların milli geliri yüzde 6 düzeyinde azaltma gücüne sahip olduğunu gösteriyor. Bu gerçekten çok ciddi bir rakam... Fakat korona krizinin ekonomiler üzerinde tam olarak ne düzeyde tahribat oluşturabileceğini şu noktada tam olarak kestiremiyoruz. Ortada çok fazla belirsizlik var ve aynı zamanda bütün bu yaşananlar "modern dünya ekonomisi" için birçok açıdan bir ilk niteliğinde.

100 Milyarlık Paket

Yaşanan krize hükümetlerin esaslı cevaplar vermeye çalıştığını görüyoruz. Türk hükümeti de 100 milyar TL'lik bir ekonomik paket açıkladı. Bu milli gelirin yüzde 2.3'üne, hükümetin 2020 bütçesinin de yüzde 9.1'ine tekabül

ediyor. Bunlar gerçekten çok büyük rakamlar. Paket çerçevesinde krizle birlikte likidite sıkıntısı içine giren firmaların kredi ödemeleri üç ay ertelendi. Krizden en çok etkilenen on sektörde KDV ve prim ödemeleri altı ay ötelendi. Kredi Garanti Fonu'nun limiti 25 milyardan 50 milyar TL'ye yükseltildi. Ayrıca 2 milyon haneye biner TL yardım yapılması kararlaştırıldı. Bu toplamda 2 milyar TL'nin ihtiyaç sahiplerine direkt olarak dağıtılacağı anlamına geliyor. Ayrıca en düşük emekli maaşı bin 500 TL'ye yükseltildi. Emeklilerin Mayıs'ta ödenecek Ramazan Bayramı ikramiyelerinin de Nisan'da ödenmesi kararlaştırıldı. Pakette genel olarak krizle birlikte likidite sıkıntısı içine giren şirketlere nefes aldırılmaya çalışıldığı görülüyor. Pakette aynı zamanda ihtiyaç sahiplerinin temel ihtiyaçlarını gidermelerinin kolaylaştırılmaya çalışıldığı müşahade ediyoruz. Belirtmek gerekir ki alınan bu ekonomik önlemler kısa vadeli ve karantina uygulamalarının süresinin uzaması durumunda ek paketlerin gelmesi kaçınılmazdır. Bu noktada, devlet bütçesinin ciddi şekilde ve belki de son raddeye kadar zorlanacağını söyleyebiliriz.

Çünkü gerçekten de "sıradışı" bir sürecin içindeyiz. Bu şiddetle bir salgın ancak yüzyılda bir gerçekleşiyor. Dahası, bu salgın dünyada ulaşımın ve irtibatın daha önce hiç olmadığı kadar yoğun ve sıkı olduğu bir dönemde ortaya çıktı. Bu açıdan bir ilki yaşıyoruz diyebiliriz. Bu zorlu süreçte ülke olarak doğru kararları hızlı bir şekilde almamız gerekiyor. Sıradışı zamanların sıradışı kararlar gerektirdiğinin de bilincinde olmamız lazım. Daha birkaç ay evvel "evde hayat var" diyerek dışarıya çıkmamaya çalışacağımız ve okulları kapatacağımız söylenseydi inanmakta zorluk yaşardık. Yine kamu bütçesinin neredeyse yüzde 10'unun ekonomik pakete ayrılacağı fikri bize imkansız gibi gelirdi. Ve bugün tam da bunları yaşıyoruz. Bu zorlu süreci başarılı bir şekilde ve "hayırlısıyla" atlattığımız dileğiyle...

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan "Millete Sesleniş" konuşmasında "BİZ BİZE YETERİZ TÜRKİYEM" adlı kampanya başlattı. Koronavirüsle mücadele kapsamında başlatılan Milli Dayanışma Kampanyasına yapılan bağışların vergiden düşürülmesi imkanı bulunuyor. (30 Mart 2020)

Destek paketiyle birlikte krizden en çok etkilenen on sektörde KDV ve prim ödemeleri altı ay ötelendi. Kredi Garanti Fonu'nun limiti 25 milyardan 50 milyar TL'ye yükseltildi. 2 milyon haneye biner TL yardım yapılması kararlaştırıldı. En düşük emekli maaşı bin 500 TL'ye yükseltildi. Emeklilerin Ramazan Bayramı ikramiyelerinin Nisan'da ödenmesi kararlaştırıldı.